

Luis R. CORTEGUERA, *Per al bé comú. La política popular a Barceloma, 1680-1640*, Vic, Eumo, 2005, 283 pàgines. Pròleg de Xavier Gil.

La història de les classes subalternes és sempre una forma de lluita contra l'oblit. Com és prou sabut, l'experiència d'aquests grups deixa tot sovint menys petja documental d'allò que fóra desitjable. Però el vent de la història no només s'enduu els papers, n'hi hagi o no, sinó també els rostres mateixos dels protagonistes i, sobretot, aquell ventall de vivències i creences que donaren un sentit, al seu dia, a aquella experiència, fallida o no. Per aquesta raó, la història social de la segona meitat del segle XX maldà de bon començament per identificar allò que un autor, G. Rudé, en va dir les «cares de la gerna-ció», a saber: els components de la indòmita plebs urbana setcentista, un aiguabarreig de menestrals, petits botiguers, dones, i pobres dels ravals. Simultàniament, alguns estudiosos s'esforçaren, a més, per elucidar aquella singular «economia moral» (E. P. Thompson) que governava tot sovint les accions de revolta del poble menut a l'Europa de l'Antic Règim.¹ Aquesta historiografia es va caracteritzar també per una marcada tendència a menystenir l'estudi i el pes de les vicissituds polítiques, considerades tot sovint massa

1. G. RUDÉ, *The Crowd in History*, Nova York, J. Wiley & Sons, 1964; E. P. THOMPSON, «The Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth Century», *Past & Present* 50, 1971, 76-136.

«formals» o innòcues, i fins i tot prou alienes o «estrangeres» a l'univers popular; raó per la qual, doncs, qualsevol explicació dels esdeveniments calia cercar-la, la «base material» mitjançant, en la crua confrontació «social» abans que no pas en la tradicional «imputació a la política». El temps, però, no passa en va. I algunes fallides experiències del present no podien no influir al seu torn en el passat i el seu estudi. No deixa de ser força simptomàtic, si més no, que l'anomenada «microhistòria» —una de les tendències renovadores de la història social de les darreries del segle XX— hagi estat descrita retrospectivament per un dels seus pioners, G. Levi, com una forma d'acostament més realista al capteniment dels individus en societat.²

En un context semblant tampoc no resulta gaire sorprenent la perceptible relegació de la plebs com a subjecte de la història social. Els estudiosos de la societat de l'antic règim han adreçat de fa temps la seva atenció cap a d'altres protagonistes col·lectius, com són ara els professionals de la lletra (juristes i advocats, en particular), i allò que amb més o menys exactitud se'n pot dir les «classes mitjanes» del període; força més nodrides i significatives que no semblava a primer cop d'ull.³ Però els canvis no són només de subjecte. L'estudi de les revoltes populars de l'antic règim ha après a tenir en compte les modalitats menys virulentes o més quotidianes de protesta i resistència —les anomenades «armes dels febles»— i a considerar les cèlebres *jacqueries* i altres modalitats d'aixecament rural com allò que sempre foren en realitat: una forma extrema, i per això mateix més aviat excepcional.⁴ De vegades, la reacció dels «febles» passava, certament, per l'acció directa; ni que fos, valgui la redundància, prou indirecta, com són ara la pràctica de la defraudació o ocultació, el sabotatge, i fins i tot el fer l'orni. Però, tant o més sovint, el conflicte era també «polític». La història social, doncs, ja no pot ser simplement aquella «història sense política» preconitzada fa més de mig segle per G. M. Trevelyan («*the history of a people with the politics left out*). Reconèixer i fins i tot recalcar el caràcter forçosament subaltern d'una majoria de la població no significa —ha escrit recentment un altre historiador britànic— que «*the common people had nothing to do with high politics*».⁵ Per contra, pagesos i artesans recorregueren regularment a les institucions existents, sol·licitaren la intervenció de les autoritats instituídes, i s'empararen de les regles de joc imperants a fi i efecte d'aconseguir millor les seves reivindicacions; ni que fos com una mena d'ícars que mai no tenien les de guanyar. La «política», el món «oficial» dels esta-

2. G. LEVI, «Sobre microhistòria», P. BURKE (ed.), *Formas de hacer Historia*, Madrid, Alianza, 1993, 119-143 (especialment 120-121).

3. W. R. PREST, *The Rise of the Barristers. A Social History of the English Bar, 1590-1640*, Oxford, Clarendon Press, 1991; M. L. BUSH (ed.), *Social Orders and Social Classes in Europe since 1500: Studies in social stratification*, Londres, Longman, 1992; J. BARRY i CH. BROOKS (eds.), *The Middling Sort of People. Culture, Society and Politics in England, 1550-1800*, Basingstoke, Macmillan, 1994; J. DENTON (ed.), *Orders and Hierarchies in Late Medieval and Renaissance Europe*, Basingstoke, Macmillan, 1999.

4. Exemples clàssics i prou diferents d'aquest nou enfocament, J. C. SCOTT, *Weapons of the Weak. Everyday Forms of Peasant Resistance*, New Haven, Yale U.P., 1985; G. LEVI, *L'eredità immateriale*, Torí, Einaudi, 1985. Vegeu, a més, el treball comparatiu de H. VOSKAMP, «When Fathers Betrayed Sons. Conflict Resolution and Conflict Escalation in Early Modern Europe: Rural Conflict in Germany, France and England in the Sixteenth Century», S. WOOLF (ed.), *The World of the Peasantry*, Florència, European University Institute, 1994, 11-48.

5. G. M. TREVELYAN, *English Social History*, Londres, Longmans, 1944; D. UNDERDOWN, *A Freeborn People. Politics and the nation in Seventeenth-Century England*, Oxford, Clarendon Press, 1996, 46.

ments i els privilegis de l'antic règim, no els era pas aliè en cap sentit del terme; talment, posem per cas, com és ara l'escriptura, tan sovint associada amb la cultura política oficial, si no repressiva, però que en mans dels artesans significava un veritable desafiament, si no un acte genuïnament polític, tal com ha mostrat J. S. Amelang, amb els seus esforçats autobiògrafs populars: uns autèntics ícars de la paraula.⁶

La versió catalana del llibre de Corteguera sobre els artesans de la Barcelona moderna (*For the Common Good. Popular Politics in Barcelona, 1580-1640*, Ithaca, Cornell U. P., 2002) s'inscriu, doncs, en aquesta renovada història social o de la «gent corrent», com en diu W. Te Brake,⁷ que s'esforça per mostrar el protagonisme dels grups subalterns i intermedis de la societat de l'antic règim, però sense sostreure'ls de l'univers polític que els era consubstancial. La temptativa —fem-ho avinent— no era gens fàcil. El canemàs corporatiu, l'organització del treball, i les principals vicissituds econòmiques de la manufactura catalana de l'època moderna són, a hores d'ara, força coneguts gràcies a alguns estudis quasi definitius: de la clàssica monografia de P. Molas sobre els gremis barcelonins fins als treballs de J. Torras sobre la protoindústria catalana, i la recent monografia d'A. Garcia Espuche sobre la «corona territorial» barcelonina.⁸ Ara bé, sobre els «artesans en política» (o més ben dit, i per rebaixar un dels pocs anglicismes de la traducció, sobre els artesans i la política), cap monografia no en donava fins ara gaires pistes; potser per la dificultat mateixa de l'empresa. Perquè el primer problema és, efectivament, com i de quina manera es pot arribar a conèixer la cultura política d'aquests artesans barcelonins, atesa la manca —exasperant a estones— d'una documentació prou completa, intencionada i genuïna.

Assenyadament, Corteguera descarta de bon començament qualsevol exposició lineal, forçosament massa clapejada, i es decanta, en canvi, per una estratègia a mig camí entre la «microhistòria», l'anomenada «descripció densa», i la tècnica més antiga del «*case study*». Narrativament, això vol dir la minuciosa reconstrucció d'un seguit de fets i episodis particulars, localitzats cronològicament entre les darreries del segle XVI i mitjan segle XVII, i que esdevenen tot un ventall de les angúnies i les expectatives més immediates dels artesans barcelonins —i fins i tot catalans— del període, a saber: la carestia i l'especulació de grans per part de rendistes i negociants locals; la pugna corporativa, la crisi econòmica i la competència estrangera; la guerra i les lleves corresponents; i, per descomptat, la seva poca representació i influència política al si del municipi i encara en altres institucions del Principat, assenyaladament les Corts. Certament, alguns d'aquest casos o exemples no són tan «densos» com fóra de desitjar: la documentació, tot i ser prou variada (actes gremials i municipals, lletres del virrei, cròniques), esdevé sempre escadussera. Ara bé, l'autor li sap treure un partit que va força més enllà de l'anècdota puntual. D'aquesta manera, potser no sabem ben bé com va acabar una de tantes apel·lacions dels gremis barcelonins a la Reial Audiència o com van encaixar els artesans mateixos una frustrada ambaixada davant del monarca, però allò que compta al capdavant no és el des-

6. J. S. AMELANG, *The Flight of Icarus. Artisan Autobiography in Early Modern Europe*, Stanford (Cal.), Stanford U. P., 1998.

7. W. TE BRAKE, *Shaping History: Ordinary People in European Politics, 1500-1700*, Berkeley (L.A.), 1998.

8. P. MOLAS, *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*, Madrid, C.E.C.A., 1970; J. TORRAS, «Fabricants sense fàbrica. Estudi d'una empresa llanera d'Igualada (1726-1765)», *Recerques* 19, 1987; A. GARCIA ESPUCHE, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña, 1550-1640*, Madrid, Alianza, 1998.

enllaç, sinó el fet mateix, a saber: que els gremis maldaren per fer una ambaixada al monarca, i que els artesans recorregueren una hora o altra a la justícia del rei en detriment de la jurisdicció gremial del Consell de Cent; i, sobretot, que en un cas i un altre les corporacions menestrals esgrimiren o demanaren un privilegi o altre. Corteguera, doncs, pot elucidar allò que més interessa, en definitiva: com actuaven, i com pensaven, els artesans en la arena política? Altrament dit, quins eren els trets idiosincràtics de la «política popular» a la Barcelona moderna?

La temptativa pot suscitar algunes prevencions. La societat de l'antic règim en general, amb la seva taxativa escissió entre privilegiats i no privilegiats, tal com es pot llegir en força manuals sobre el període, no bandejava precisament i deliberada una majoria de la població de l'esfera política? Així, doncs, el concepte mateix de «política popular» no pot sinó semblar una contradicció de termes a aquells conreadors de l'antiga història social o aquella història al marge de la política. Es pot objectar, altrament, que l'autor no sempre fila prou prim, i que no destria prou bé entre artesans —la jerarquia de mestres, oficials i aprenents— i fins i tot entre els artesans i el poble menut. Tanmateix, Corteguera demostra amb escreix —i capítol rera capítol— que els menestrals, si més no, no sols tenien els seus privilegis específics, sinó fins i tot una política pròpia, i que aquesta girava essencialment o almenys inicialment al voltant de la reivindicació i consecució d'una o altra mena de privilegis: fos el tan reiteradament sol·licitat de la sisena conselleria menestral de la ciutat de Barcelona (aquella que els escamotejà la reforma municipal de Ferran II en el trànsit del segle XV i que no recuperaren fins a mitjan segle XVII) o fossin, a la dècada del 1620, un seguit d'ordinacions municipals i fiscals per neutralitzar la competència dels teixits i dels mercaders forasters; per no parlar, és clar, de la demanda d'una butlla papal —un privilegi certament singular— contra aquells que especulaven amb les subsistències de la ciutat: un afer que mobilitzà —a favor i en contra— un gran nombre d'individus —artesans, però també membres del braç eclesiàstic i militar— durant els anys 1580-1584. En aquests, i encara en altres casos, els gremis contractaven assessors i advocats, apel·laven a tota mena d'instàncies (del municipi fins a la cort), i manegaven amb prou soltura i familiaritat —a Barcelona igual que en altres ciutats europees coetànies— el llenguatge del privilegi i la seva lògica: una lògica —fem-ho notar— fàcilment reversible, que es podia girar en contra dels «de dalt», tot i estar pensada, és clar, per beneficiar més aquests que no pas els altres.⁹ Perquè la característica distintiva de l'Europa de l'antic règim no era pas la divisió entre uns pocs —molt pocs— privilegiats i una majoria —una immensa majoria— desproveïda de cap mena de privilegi o avantatge comparatiu —tal com féu creure ulteriorment i oportuna la propaganda jacobina de l'abat Sièyes i els seus seguidors—, sinó la primmirada, esgraonada i —sobretot— desigual distribució de privilegis. Certament, alguns historiadors moderns han interpretat que els privilegis gremials i populars existents no sols eren les escorrialles, sinó que, a la pràctica, obturaven una producció més eficient, i fins i tot constituïen una mena d'avantatges (democràticament) reprovables. Però, naturalment, i tal com recalca oportunament Corteguera mateix, no era pas així com els concebien els interessats al seu dia, en plena societat de l'antic règim (p. 36).

En darrera instància, aquesta cultura política popular que es resumia en la brega pel privilegi abocava prou fatalment cap a allò que alguns autors han qualificat un «monarquisme ingenu», atès que els reis no només eren els màxims dispensadors de privilegis,

9. G. BOSENGA, *The Politics of Privilege: Old Regime and Revolution in Lille*, Cambridge, Cambridge U. P., 1991.

sinó també la font primera de la justícia distributiva, a saber: donar a cadascú allò que li pertocava per estament. Corteguera mostra, però, que aquesta lleialtat monàrquica dels artesans no sempre era tan «ingènua» com pot semblar a primer cop d'ull, perquè els reis o els seus magistrats no sempre refusaven o defraudaven les expectatives populars: ni que fos solament mitjançant una remota esperança en el cas de la tan desitjada sisena conselleria barcelonina o una severa reprimenda, només verbal, de tot un jutge de la Reial Audiència, un personatge prepotent i colèric, per salvar l'«honor» ferit d'un «artista», és a dir, d'un membre d'aquella mà urbana de menestrals més avantatjats.¹⁰ Això volia dir, però, que si l'acció política dels artesans no sempre diferia —en el fons i en la forma— de les actuacions de les elits locals, la noció de justícia que empenyia o legitimava aquella tampoc no era pas massa diferent, al seu torn, d'aquella que invocaven arribat el cas els estaments més enlairats: uns i altres, a Barcelona i en altres llocs, apel·laven per igual al «bé comú» i altres *topoi* de la retòrica política del moment, compartien alguns supòsits bàsics de la societat estamental, es barallaven pels privilegis, i no dubtaven de presentar el monarca com la font primera de la justícia i el bon govern.¹¹ Així, doncs, allò que feia «popular» una política —o una certa idea de la justícia— no era pas cap dels seus ingredients, sinó l'ús o l'apropiació per part de persones i grups que els «altres», si no les altes instàncies, qualificaven invariablement «amb termes tan impresos com *comú*, *ordinari* o *plebeu*» (p. 23).

Fins a quin punt, però, el poble menut o els habitants dels ravals urbans podien compartir aquesta cultura política «popular»? Sabem, si més no, que en èpoques de crisi —econòmica o política— les fronteres estamentals entre els artesans i el poble menut podien estovar-se força. Altrament, que el llenguatge polític dels menestrals fos el mateix que aquell que empraven els «de dalt», això no el feia inofensiu ni en limitava necessàriament la seva capacitat d'arrossegament o els seus efectes a gran escala. La col·lusió entre l'agitació popular i les dissensions al si de les elits locals multiplicava l'abast de la primera, tal com assenyala l'autor en el capítol dedicat a l'afer Granollacs, al començament de la dècada del 1590. El darrer capítol del llibre, dedicat a l'anomenat Corpus de Sang barceloní, l'estiu de 1640, mostra fins a quin punt la revolta popular —de segadors i forasters, però també dels artesans i del poble menut de la ciutat— va condicionar l'esclat de les hostilitats entre la Corona i el Principat, tot retallant dràsticament, sobretot després del linxament del virrei comte de Santa Coloma, el marge de maniobra de tota mena d'elits polítiques, locals i cortesanes. Vet aquí, doncs, com i de quina manera la «política popular» d'una capital, Barcelona, influïa en allò que podem dir-ne l'«alta política». Altrament dit, com i de quina manera la «gent corrent» d'un indret qualsevol interveïa o interferia en els destins d'una monarquia composta de gran magnitud com era aleshores la monarquia hispànica de la Casa d'Àustria. Tota una lliçó històrica, per no dir un consol, ara que la globalització sembla fer-nos a tots plegats més esquistats que mai.

XAVIER TORRES SANS

10. El mateix Corteguera ha exposat el cas en detall a «El pintor que va perdre el seu barret. artesans i justícia a la Barcelona moderna», *Pedralbes* 20, 2000, 145-172.

11. Idèntica conclusió, J. FARR, *Hands of Honour: Artisans and Their World in Dijon, 1550-1660*, Ithaca, Cornell U. P., 1988.